

PUUTARHAN VIERASLAJIT

haitalliset

PUUTARHAN HAITALLISET VIERASLAJIT

JÄTTIPUTKI 4

KOMEALUPIINI 7

KURTTURUUSU 10

JÄTTIPALSAMI 13

ESPANJANSIRUETANA 16

JÄTTIPUTKI

valtaa maat ja polttaa ihon

Suomessa kasvaa kolme haitallista, vierasta jättiputkilajia: kaukasianjättiputki (*Heracleum mantegazzianum*), persianjättiputki (*H. persicum*) ja armenian jättiputki (*H. sosnowskii*). Ne leviävät helposti puutarhojen ulkopuolelle ja valtaavat monenlaisia elinympäristöjä: pientareita, kosteikkoja, niittyjä ja pakettipeltoja. Tiheissä jättiputkikasvustoissa ei kasva mikään muu kasvilaji. Jättiputkea on tuotu Suomeen koristekasviksi komean kukintonsa ja kokonsa vuoksi.

Jättiputken kasvineste aiheuttaa ihmisen iholla palovamman kaltaisia vammoja reagoidessaan auringonvalon kanssa. Herkät ihmiset voivat saada hengenahdistusta ja allergisia oireita jo kasvuston lähellä oleskelusta.

Tontin valloittanut jättiputki alentaa kiinteistöjen arvoa ja vanhoissa kulttuurimaisemissa sitä voi pitää myös maisemallisena haittana. Laaja jättiputkiesiintymä voi estää myös virkistyskäyttöä kuten esimerkiksi kalastusta ja liikkumista jokivarsilla.

Tunnistus

Jättiputket on helppo tunnistaa lehdistään 2–3-vuotiaana. Lehdet ovat huomattavasti suuremmat kuin esimerkiksi kotimaisella ukon- tai karhunputkella. Kolmantena vuotena jättiputket kasvattavat kukkavarren, joka voi rehevällä kasvupaikalla olla 4–5 metriä korkea. Varsi on karvainen ja siinä on punaisia laikkuja. Suurimmillaan varren läpimitta voi olla 10 cm (ukonputkella vain 2–3 cm). Kukinto on valkea, kuperahko, monihaarainen ja 40–80 cm leveä. Jättiputkien siemenet kypsyvät syksyllä ja varisevat syksyn ja talven aikana.

Torjunta

Jättiputket on helpointa torjua toukokuun alkupuolella, kun kasvit ovat vielä pieniä. Yksittäisiä yksilöitä voi torjua **mekaanisesti** katkaisemalla pääjuuri pistolapiolla 10–20 cm syvyydestä. **Käsin kitkemällä** voi poistaa vielä hentojuurisista ensimmäisen vuoden taimia. **Katkaisemalla kukinto** estetään uusien siementen kehittyminen. **Kasvuston voi peittää** mustalla, paksulla, valoa läpäisemättömällä muovilla, kuten katemuovilla, joka sijoi-

tetaan paikalleen painojen avulla. Peittäminen tappaa lehdet ja tuhoaa maaperän siemenpankin. **Myös glyfosaattipohjaisia torjunta-aineita voidaan käyttää etenkin laajoissa esiintymissä.**

Myöhemmin kesällä suuria kasveja on hankalaa ja vaarallista käsitellä ja torjunta-ainetta tarvitaan enemmän. Varmimmat torjuntatulokset saadaan yhdistämällä kemiallinen torjunta ja mekaaniset menetelmät.

Ihovammavaaran vuoksi kasvustojen hävittäminen tulee tehdä pilvisellä säällä. Suojavaatetus, hengitys- ja silmäsuojat ovat välttämättömät varusteet jättiputkea käsiteltäessä. Jos kasvinestettä joutuu iholle, pitää iho pestä heti vedellä ja saippualla. Suurten ihoalueiden jouduttua kosketuksiin kasvinesteen kanssa, on hakeuduttava lääkärin hoitoon.

Istuta mielummin näitä

väinönputki (*Angelica archangelica*) vanha Pohjois-Suomen hyötykasvi ja alkuperäinen luonnonkasvimme

karhunputki (*Angelica sylvestris*) jopa 2-metrinen

koiranheisi (*Viburnum opulus*)

pähkinäpensas (*Corylus avellana*) kotimainen, yhtä korkea, rehevä ja suojaa antava

KOMEALUPIINI

tienvarsiketojen syrjäyttäjä

Lupiini eli komealupiini (*Lupinus polyphyllus*) on Pohjois-Amerikasta Eurooppaan tuotu laji, joka syrjäyttää alkuperäisiä lajeja, kuten niittykasveja ja haittaa niillä eläviä hyönteisiä. Lupiini rehevöittää maaperää sitomalla tyypeä ilmasta juurinyströidensä bakteerien avulla. Rehevöityminen heikentää alkuperäisten, köyhässä maaperässä kasvavien niittykasvien elinmahdollisuuksia. Lupiini on myrkyllinen sisältämiensä alkaloidien vuoksi.

Lupiini havaittiin ensimmäisen kerran Suomessa vuonna 1895. Sitä tavaetaan koristekasvina puutarhoissa ja sieltä karanneena etenkin tienvarsilla, joutomailla, ratapenkereillä sekä tienvarsiniityillä. Helposti siemenistä lisääntävää kasvia on levitetty ahkerasti puutarhoihin ja mökeille, joista se on edelleen karkaillut pitkin tienvarsia lisääntyen räjähdysmäisesti Etelä- ja Keski-Suomessa.

Tunnistus

Lupiini on monivuotinen hernekasvi, joka kasvaa noin 1–1,5 metriä korkeaksi. Lupiinin kukinto on terttumainen ja pitkä ja se voi olla väriltään sininen, violetti, vaaleanpunainen tai valkoinen. Kukinnon väri voi vaihdella myös samassa yksilössä. Lupiinin sormilehdykkäiset lehdet ovat pitkäruotiset ja sen juuristo on voimakkaasti haaroittunut. Lupiini kukkii kesä-heinäkuussa.

Torjunta

Lupiini leviää tehokkaasti siemenistä, joita yksi kasvi voi tuottaa jopa sata kappaletta. Lupiini hävittäminen on erittäin hankalaa, sillä maaperän siemenvarastosta nousee uusia lupiineja useiden vuosien ajan.

Lupiinin hävittäminen vaatii pitkäjänteisyyttä, torjuntatyö vie vuosia. Koptipuutarhassa lupiinin **kukinnot kannattaa leikata pois** heti kukkimisen jälkeen, ennen siementen kypsymistä. Näin menetellen lupiini ei pääse leviämään puutarhan ulkopuolelle.

Laajoja lupiinikasvustoja voi pitää kurissa **niittämällä**. Niittojäte tulee korjata pois maaperän liiallisen rehevöitymisen välttämiseksi. Pelkästään niittämällä kasvi ei häviä, mutta ainakin sen leviäminen hidastuu ja jopa estyy. Silloin kun lupiineja on vähän, kannattaa ne **kaivaa yksitellen juuri-neen ylös maasta**.

Istuta mieluummin näitä

rantatädyke (*Veronica longifolia*) sinikukkainen
pohjanrantakukka (*Lythrum salicaria*) purppuranpunakukkainen
molemmat alkuperäisiä luonnonlajejamme

KURTTURUUSU

hiekkarantojen ja dyynien uhka

Kestävyytensä vuoksi kurturuusu (*Rosa rugosa*) on suosittu koristekasvi sekä yksittäispensaina että tienvarsien massaistutuksissa. Kurturuusu on uhka hiekkarantojen ja dyynien eliölajistolle koko Itämeren alueella. Hiekkarannalle asetuttuaan se pystyy levittäytymään läpitunkemattomiksi tiheiköiksi ja syrjäyttämään täysin alkuperäisen merenrantalajiston. Näin kasvaessaan se on merkittävä haitta myös rantojen virkistyskäytölle ja voi laskea rantakiinteistöjen arvoa. Pahimmillaan kasvustot ovat jopa hehtaarien laajuisia.

Suomen rannikkoalueilla kurturuusua on eniten Suomenlahden hiekkarannoilla ja harjusaarilla. Pohjanlahden puolella laji on vasta aloittamassa levittäytymistään. Kasvi on tehokas leviäjä, sillä sen kiulukat kelluvat pitkään vedessä ja siemenet leviävät lintujen mukana kaukaisillekin saarille.

Alun perin Koillis-Aasiasta kotoisin oleva kurturuusu yleistyi Euroopassa 1800-luvulla puutarha- ja koristekasvi-istutusten myötä. Suomessa kurturuusu alkoi levitä 1900-luvun alkupuolella, ja edelleen jatkaa voimakasta leviämistään saaristossa ja merenrannoilla. Etelärannikon lisäksi laji leviää jo Oulun korkeudella. Kurturuusu leviää hallitsemattomasti myös teiden varsilla.

Tunnistus

Kurturuusu on 0,5–1,5 metriä korkeaksi kasvava pensas, joka leviää maavarsistonsa avulla niin laajalle kuin maaperän laatu antaa myöten. Oksat ovat tiheäpiikkisiä. Piikit ovat erikokoisia ja suoria. Ruusun lehdet ovat pinnaltaan uurteisia – lehtien kurttuaisuudesta johtuu kasvin nimikin. Kukat ovat kookkaita, voimakkaan vaaleanpunaisia tai joskus valkoisia. Kurturuusun kiulukat ovat keskeltä litistyneitä, nauriinmuotoisia.

Torjunta

Kurturuusun torjunta vaatii aikaa ja sitkeyttä. Se on helpointa pensaiden ollessa vielä pieniä. Pienimmät taimet voidaan **kiskoa käsin irti maasta**. Kookkaampiin yksilöihin tarvitaan tukevien hanskojen lisäksi työkaluja. Ensin pensas **leikataan** esim. oksasaksilla tai raivaussahalla tyveä myöten

alas. Sen jälkeen päästään käsittelemään juurakkoa, joka pyritään **kaivamaan** kokonaan pois maasta. Hiekkamaasta juurakko irtoaa suhteellisen helposti, kivikossa työskentely on työläämpää.

Piikkisen kasvin kanssa taistellessa on paljas iho syytä suojata kunnolla. Kurturuusun hävittäminen ei yleensä onnistu kerralla. Maan sisään voi jäädä juurakon kappaleita, joista uudet pensaat saavat alkunsa. Tämän vuoksi käsiteltävällä kasvupaikalla tulee tehdä **jälkihoitoa** tulevinakin vuosina, kunnes laji on varmasti saatu hävitettyä.

Laajalle levinneiden, yhtenäisten kurturuusukasvustojen hävittäminen on haastava tehtävä. Työ lienee helpointa tehdä **koneellisesti traktorin avulla**. Näin menetellen on toimittu esimerkiksi Hangon Furuvikin rannalla melko hyvin tuloksin. Myös koneellinen poistaminen vaatii huolellista jälkihoitoa ja seuranta, koska juurakon kappaleita jää aina maahan.

Kurturuusuun on kokeiltu myös **torjunta-aineiden käyttöä**. Glyfosaattipohjaisia torjunta-aineita käytettäessä tulee valmistajan antamia käyttöohjeita noudattaa huolellisesti.

Istuta mielummin näitä

hansaruusu (*Rosa 'Hansa'*) ei siemennä lainkaan, terve, kestävä ja kukkii yhtä kauan

karjalanruusu (*Rosa acicularis*) myös kerran kesässä kukkiva

Rosa majalis 'Tornedal'

Rosa majalis 'Foecundissima'

kerrannaisia metsäruusun lajikkeita

JÄTTIPALSAMI

leviää kosteikoissa ja rantametsissä

Jättipalsami (*Impatiens glandulifera*) on Suomen luontoon puutarhoista levinnyt haitallinen vieraslaji. Luontoon levitessään se valtaa kasvualaa tukahduttaen kaiken muun kasvillisuuden.

Suomessa jättipalsami kasvaa usein asutuksen läheisyydessä, koska se on alun perin tuotu koristeksi ja mehiläiskasviksi puutarhoihin. Jättipalsami on levinnyt 1800-luvun lopulta alkaen ihmisten avustuksella eri puolille maata jo Perä-Pohjolaa myöten. Pihoilta se kulkeutuu edelleen sopiviin kasvupaikkoihin, mm. tunkioille, rannoille, ruovikoihin ja pellonlaiteille. Monet kasvustot ovat saaneet alkunsa, kun puutarhajätteitä on kuljetettu luontoon tonttien ulkopuolelle. Kasvi leviää erityisen helposti joki- ja purovarsia myöten.

Jättipalsamilla ei ole Suomessa luontaisia vihollisia, jotka rajoittaisivat sen leviämistä luontoon. Suomessa jättipalsamista on vielä mahdollista päästä eroon, mutta torjunta on aloitettava viipymättä. Paras keino on leviämisen estäminen.

Tunnistus

Jättipalsami on yksivuotinen meheväärtinen ruoho. Kasvin lehdet ovat muodoltaan suikeita ja tiheästi hammaslaitaisia. Kasvilla on suuret, jopa 40 mm kokoiset kaksineuvoiset kukat. Kukinto on pystyssä oleva terttu. Kukat ovat useimmiten vaaleanpunaisia, mutta Suomessa on tavattu useita värimuotoja tummanpunaisista valkoisiin. Kasvin hedelmä on litumainen kota, ja se repeää kypsänä herkästi singoten siemenet lähiympäristöön.

Jättipalsamiyksilöt voivat olla suuria, jopa yli kolmemetrisiä. Kasvien keskimittaa jää kuitenkin yleensä noin 1,5 metriin. Jopa pienet, alle 10 cm korkeat yksilöt kukkivat ja muodostavat siemeniä. Suurikokoisimmat kasvit ovat yleensä rehevillä ja kosteilla kasvupaikoilla, joilla jättipalsami on erittäin kilpailukykyinen ja valloittaa kasvualaa alkuperäiseltä kasvistolta. Jättipalsami ei siedä kuivuutta ja se kasvaa huonosti karuilla kasvupaikoilla.

Torjunta

Jättipalsamin siemenet ovat lyhytikäisiä, ja suurin osa niistä itää heti seuraavana vuonna. Koska jättipalsami uudistuu vain siemenistä, uusia siemeniä ei saa päästää muodostumaan.

Pienet jättipalsamikasvustot on helppo hävittää kitkemällä kasvit yksitellen pois mahdollisimman varhain, mielellään viimeistään kukinta-aikana, ennen siementen kypsymistä. Kitkeminen kannattaa toistaa kolme kertaa kesän aikana ja varmistaa vielä seuraavana vuonna. Jos siementäviä yksilöitä ei päästetä syntymään, häviää kasvi paikalta hyvinkin nopeasti. Kasvin siemenet kulkeutuvat helposti mullan ja kenkien mukana uusille kasvupaikoille, joten siemeniä sisältäviä kasvinosia kannattaa käsitellä varoen. Siemenet sinkoutuvat ympäristöön jopa seitsemän metrin päähän.

Laajat kasvustot kannattaa **niittää**. Niiton jälkeen tulee varmistaa, ettei yhtään kukkivaa kasvia pääse syntymään.

Maasta juurineen kitketty jättipalsami saattaa jatkaa elämäänsä etenkin kosteilla paikoilla. Jos kasvin katkaisee, se kasvattaa hanakasti uusia versoja. Myös kitketyt ja maahan tai kompostiin jätetyt versot voivat jatkaa elämäänsä kukkien ja siemeniä muodostaen.

Istuta mieluummin näitä

lehtopalsami (*Impatiens noli-tangere*)

maitohorsma (*Epilobium angustifolium*) helposti kylväytyvä ”joutopaikkojen” laji

ESPANJANSIRUETANA

puutarhojen ja viljelyksien tuhoeläin

Espanjansiruetana (*Arion lusitanicus*) on vieraslaji, joka voi aiheuttaa suuria tuhoja kotipuutarhoissa ja viljelyksillä. Useimmissa tapauksissa etanan leviäminen on mahdollista torjua melko pienin toimenpitein. Pahimmissa tapauksissa vaaditaan kuitenkin suurienkin maamassojen käsittelyä etanankan tuhoamiseksi.

Espanjansiruetanalle kelpaa puutarhojen monenlainen ravinto. Se syö koriste- ja hyötykasvien lehtiä, kukkia ja sipuleita. Espanjansiruetanat syövät myös eläinten raatoja, mm. kuolleita lajitovereitaan, minkä vuoksi ne ovat saaneet kansanomaisen tappajaetana-nimensä.

Manner-Suomessa ensimmäiset havainnot ovat vuodelta 1994. Nyt Suomessa espanjansiruetanaa on tavattu noin 300 eri paikasta aina Oulun tienoille saakka.

Espanjansiruetanan munat ja nuoret yksilöt kulkeutuvat paikasta toiseen maansiirtojen sekä erilaisten kukka- tai puuntaimien, sipulien ja muiden kauppapuutarhatuotteiden juuristoja ympäröivien multapaakkujen mukana. Laji voi siirtyä myös lehtikasojen ja kompostien välityksellä. Omin voimin etanat pystyvät kulkemaan vain tontilta toiselle. Espanjansiruetana on kaksisukuinen eli se pystyy hedelmöittämään itse itsensä. Tämän vuoksi kanta voi lähteä uudessa paikassa kasvuun jo yhdestä munasta.

Tunnistus

Espanjansiruetana on kuoriutuessaan noin sentin pituinen ja kasvaa 7–14 cm:n pituiseksi. Sen väriytyks on hyvin vaihteleva, yleispiirteinä on värien likaisuus. Suomen yksilöt ovat olleet likaisen oranssinpunaruskeita ja niiltä ovat useimmiten puuttuneet sivujuovat. Yksilöt voivat olla myös harmaan vihertäviä tai lähes mustia. Jalan alapinta on valkea ja lima jokseenkin väritöntä.

Espanjansiruetanaa ei pidä sekoittaa kotoiseen ukkoetanaan, jonka jalan alapinnan reunat ovat leveästi mustat. Ukkoetana kuuluu maamme alkuperäiseen lajistoon, eikä sitä ole syytä hävittää.

Torjunta

Kotipuutarhoissa espanjansiruetanat **kerätään** ja tapetaan katkaisemalla tai pudottamalla kiehuvaan veteen. Tehokkainta se on keväällä ennen kuin talvehtineet yksilöt ehtivät munia. Keräämistä voi tehostaa laittamalla maahan kosteutta kerääviä lautoja, joiden alle etanat kerääntyvät. Kuolleet etanat on syytä laittaa suljettuun jäteastiaan tai haudata maahan, jotta ne eivät jää ravinnoksi lajitovereilleen.

Jos alueelta on tavattu espanjansiruetanaa, nurmikko ja piha-alueen kasvillisuus kannattaa pitää matalana ja siistinä. Näin etanat eivät löydä suojaa kuivumista vastaan. Myös lehti- ja risukasat on hyvä **polttaa**, jolloin etanoille ei jää talvehtimipaikkoja. Kompostien **kalkitseminen** on myös yksi keino torjua etanoita. Kompostin päälle ripotellaan kalkkia, joka imee etanoista veden. Kompostin kalkitseminen on syytä rajoittaa vain espanjansiruetanan torjuntaan, sillä kalkki haittaa kompostin pieneliöiden toimintaa. Avokomposteja on myös syytä välttää. **Koivutisleellä** voidaan rajoittaa etanoiden liikkumista. Etanat eivät ylitä koivutisleellä käsiteltyä aluetta, joten tisleen avulla voi suojata istutuksia. Koivutisle ei kuitenkaan hävitä etanoita, vaan ainoastaan rajoittaa niiden liikkumista. Toistaiseksi koivutislettä ei vielä ole laajasti kaupallisesti saatavilla.

Etanan esiintymisalueilta **ei saa kuljettaa** muualle maa-ainesta, lehtikasoja, kompostia eikä kasveja. Näin estetään etanoiden ja niiden munien kulkeutuminen uusille alueille.

Laajoilla tuhoalueilla etanan **saastuttamat maa-alueet kuoritaan** 10 cm:n syvyydeltä. Kuorittu maa kaadetaan maahan kaivettuun kuoppaan tai läjitetään kasoiksi. Kuoppa ja maakasat **peitetään** paksulla maakerroksella. Todennäköisesti 0,5 metrin paksuinen maakerros on riittävä. Peittomaakerroksen tehoa lisää sen tamppaaminen tiiviiksi. Paksu ja tiivis maakerros estää kehittyvien etanoiden pääsyn maan pinnalle.

Kansallinen vieraslajistrategia:

Maa- ja metsätalousministeriö

www.mmm.fi/vieraslajit

Lisätietoja haitallisista vieraslajeista:

Suomen ympäristökeskus

www.ymparisto.fi/vieraslajit

